

De ontmoeting der geslachten Psychologie, seksualiteit en katholieke moraal in Nederland in de jaren '50°

R. ter Meulen*

Begin jaren '50 maakte een toenemend aantal katholieke auteurs zich zorgen over de naar hun mening 'heftige seksuele crisis' waaraan met name de jongeren ten prooi dreigden te vallen. De oorzaak hiervan was volgens hen gelegen in een gebrekkige integratie van de seksualiteit in de persoonlijkheid waardoor deze als een ongebonden en oncontroleerbare macht het leven van de individuen ging overheersen. De 'overspannen' en 'infantiele' aandacht voor het seksuele, die volgens hen hiervan het gevolg was, zou verder in de hand worden gewerkt door de oprukkende 'seksualisering' van de maatschappij. Om deze crisis het hoofd te kunnen bieden drong men erop aan, dat de beide seksen zodanig moesten worden opgevoed, dat zij zich in een houding van deemoed en liefde aan elkaar wisten over te geven. Slechts op die manier zouden de seksuele driften hun blinde werking verliezen en geïntegreerd worden in een volwassen beleving van de seksualiteit.

De antropologie van Ruygers

De katholieke opvattingen over de seksualiteit zijn eeuwenlang beïnvloed geweest door de leer van het finalisme (Rolies en Van Vugt, 1986a). Hierin werd de seksualiteit voorgesteld als een biologisch gebeuren, dat slechts diende voor de voortplanting van de soort. De geslachtsdaad mocht alleen plaats vinden binnen het huwelijk: alle seksuele handelingen die afwijken van deze 'natuurlijke' gerichtheid, zoals masturbatie, homoseksualiteit en seksuele omgang buiten het huwelijk, werden als een overtreding van de goddelijke orde veroordeeld. In samenhang hiermee ontwikkelde zich een

* Cultuurpsycholoog, wetenschappelijk medewerker. Vakgroep Wijsgerige Antropologie, Katholieke Universiteit Nijmegen, Psychologisch Laboratorium, Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen.

^o geaccepteerd 9 augustus 1987

strikt juridisch geformuleerde moraaltheologie, waarin het seksuele gedrag werd beoordeeld aan de hand van nauw omschreven regels en geboden en waarin voor elke overtreding een exacte strafmaat werd vastgesteld.

In de loop van de jaren '40 groeide onder katholieke filosofen, psychologen en andere wetenschappers de onvrede met deze formele en eenzijdige visie op het geslachtsleven, die steeds meer vervreemd was geraakt van de dagelijkse praktijk. De seksuele 'verwildering' (zoals die zou blijken uit de interesse voor film, dansen en erotiek), maar ook de toenemende nood in katholieke huwelijken riepen om een nieuwe, meer zinvolle interpretatie van de seksualiteit dan de starre regels van de traditionele moraal.

Een eerste aanzet werd geleverd door de priester-filosoof Ruygers in zijn dissertatie *De beide geslachten. Schetsen voor een wijsgerige sexuologie* (1952). Ruygers wees erop, dat allerlei vormen van seksueel gedrag (zoals de hofmakerij, het praalgedrag, maar vooral de liefde) weinig verband lijken te houden met de voortplanting. De seksualiteit, aldus Ruygers, is meer dan een biologische aangelegenheid, zij is ook voorwaarde voor de persoonlijke ontplooiing van de mens. De seksuele tweedeling is een *antropologisch* gegeven dat nauw samenhangt met het sociale karakter van het menselijk bestaan. Door hun seksuele 'merk' worden man en vrouw zich bewust van hun eenzelligheid en worden zij opgeroepen deze te overstijgen in een liefdevolle ontmoeting, waar zij elkaar bevestigen en vervolmaken.

Wil de verhouding tussen beide seksen uitgroeien tot een werkelijke ontmoeting, dan zullen man en vrouw hun bestaan als seksuele wezens ten volle moeten aanvaarden. Ruygers wilde hiermee zeggen, dat zij hun lichamelijke niet moeten negeren, zoals dat door de traditionele katholieke moraal werd gepropageerd, maar dat zij deze als een wezenlijk onderdeel van hun existentie moeten aanvaarden. De mens is niet alleen een geest, hij heeft óók een lichaam. Hoewel man en vrouw ook zonder geslachtsgemeenschap tot een cultureel verfijnde en zedelijk hoogstaande relatie met elkaar kunnen komen, vormt de lichamelijke gemeenschap volgens Ruygers de uiteindelijke vervolmaking van de liefdevolle vereniging tussen de seksen.

Het standpunt van de Kerk

De antropologie van Ruygers week op een aantal punten af van de kerkelijke leer. Volgens de Kerk diende het huwelijk in eerste instantie voor de be-teugeling van de lust (*remedium concupiscentiae*) opdat deze geheel en al wordt afgestemd op haar enige juiste doel, de voortplanting van de soort (*bonum prolis*). Dat het huwelijk ook een liefdevolle gemeenschap kan zijn

werd door de Kerk niet ontkend, maar als secundair gezien ten opzichte van de voortplanting.

Er ontstond echter verwarring na de verschijning van de encycliek *Casti Connubii* van Pius XI van 31 december 1930. Hierin was een paragraaf opgenomen, waarin de wederzijdse vorming van de echtgenoten als het hoofddoel van het huwelijk werd voorgesteld: 'In deze wederzijdse vorming van de inwendige mens bij de echtgenoten, in deze voortdurende toeleeg op elkanders vervolmaking, kan men . . . in volle waarheid zelfs het hoofddoel en de eerste zin van het huwelijk zien, ten minste, als men het huwelijk niet neemt in een engere zin, als instelling om kinderen voort te brengen en op te voeden zoals het behoort, maar in de wijdere zin als volkomen gemeenschappelijk leven, omgang en samenleven' (p. 28). Met deze cryptische formulering wilde de Paus naar alle waarschijnlijkheid aangeven, dat het eerste doel van het huwelijk, namelijk het voortbrengen en opvoeden van kinderen, alleen dan naar behoren kan worden gerealiseerd, wanneer aan het huwelijk 'in wijdere zin' is voldaan, namelijk wanneer man en vrouw in liefde op elkaar zijn toegelegd. Sommige auteurs legden de betreffende passage echter uit alsof de Kerk de wederzijdse vorming van de echtgenoten als het belangrijkste doel van het huwelijk ging beschouwen. Zo verklaarde de theoloog Doms (1935), dat het huwelijk in de eerste plaats bestaat uit een liefdevol samenzijn van man en vrouw en dat het lichamelijke contact hiervan de kern uitmaakt. In plaats van 'remedium concupiscentiae' was het huwelijk een plaats voor seksueel genot (*vita voluptuosa*). In reactie hierop werd door de Congregatie van het H. Officie op 1 april 1944 per decreet verklaard, dat het hoofddoel van het huwelijk bestaat in de voortplanting en dat alle andere doeleinden van het huwelijk hieraan ondergeschikt zijn.

Het kerkelijk standpunt werd kracht bijgezet met de veroordeling van het boek *Die Ehe* van de Duitse katholieke psychiater Michel (1948). Evenals Doms interpreteerde Michel 'Casti Connubii' alsof de Kerk het accent was gaan leggen bij de persoonsgemeenschap. Volgens Michel is het verlangen naar geslachtelijk samenzijn een normaal onderdeel van de liefde tussen man en vrouw en dienen beiden er zo intens mogelijk van te genieten. Hoewel Michel het seksueel genot beperkte tot het huwelijk wees zijn boek volgens de Kerk 'gevaarlijk in de richting van de vrije liefde'.

In tegenstelling tot Doms en Michel bleef Ruygers vasthouden aan de voortplanting als noodzakelijk element van het huwelijk. Volgens Ruygers wordt in de genitale akt óók de voortplantingssfeer 'aangeslagen'. Voortplanting en liefdevolle vereniging zijn in feite twee sferen waarin de menselijke seksualiteit zich beweegt. Beide sferen snijden elkaar in de geslachts-

daad, die, wanneer zij zonder liefde wordt beoefend, beperkt blijft tot de biologische sfeer. Zonder liefde is de geslachtsdaad pure, onmenselijke uitleving van de lust. Omgekeerd is de liefdevolle gemeenschap tussen de seksen pas volmaakt, wanneer zij óók op voortplanting is gericht. In de loop der jaren bleef Ruygers dan ook afwijzend staan ten opzichte van de verschillende vormen van geboortebeperving (met uitzondering van de periodieke onthouding). Niettemin was hij op dit punt een van de 'rekkelijken' in het katholieke milieu.

Buytendijk en de deemoed

De antropologie van Ruygers was een poging om te komen tot een meer 'volwassen' beleving van de seksualiteit, die volgens hem dreigde af te glijden naar een infantiel en dierlijk uitleven van de lust. Om hieraan een halt toe te roepen diende men te breken met de opvatting dat de seksualiteit iets was voor de voortplanting waaraan men verder niet al te veel moest denken. De wantrouwende en angstvallige houding van de Kerk leidde volgens Ruygers ertoe, dat de menseh hun greep op de seksualiteit verloren. Als gevolg daarvan kreeg deze het karakter van een ongebonden macht die de individuen kon gaan overspoelen. Door de nadruk te leggen op de overgave aan het lichaam in het kader van de persoonlijke ontmoeting werd het mogelijk om de seksuele driften binnen de persoonlijkheid te integreren en op volwassen wijze te beheersen.

De opvattingen van Ruygers spoorden op dit punt met die van F. J. J. Buytendijk, hoogleraar in de algemene psychologie en voorzitter van de Katholieke Centrale voor Geestelijke Volksgezondheid (KCV). Buytendijk was sterk geïnspireerd door het ideaal van de *deemoed*, zoals dat begin deze eeuw werd geformuleerd door de Duitse fenomenoloog Scheler (Ter Meulen, 1987a). Scheler doelde met de deemoed op een houding, waarin men zich liefdevol en begeertevrij overgeeft aan de natuurlijke en maatschappelijke omgeving. De deemoed staat tegenover de *hoogmoed*, waarin gestreefd wordt naar een onderwerping van de werkelijkheid. In de hoogmoed verdwijnt de liefde voor de werkelijkheid en wordt deze aan de ego-centrische belangen van het subject ondergeschikt gemaakt. Terwijl in de hoogmoed het subject in zichzelf opgesloten blijft, ervaart men in de deemoed de rijkdom van de wereld. Volgens Scheler gaat deze overgave gepaard met persoonlijke groei en een toenemend gevoel van vrijheid.

De gedachte van de deemoed vormde voor Buytendijk de leidraad voor zijn streven naar hervorming van de cultuur. Al in de jaren '20 ergerde hij zich aan wat hij noemde de 'infantilisering' van de cultuur. Buytendijk doel-

de hiermee op de kinderachtige regulering van het dagelijks leven door allerlei voorschriften en bepalingen enerzijds en de al even kinderachtige poging van de individuen om zich hieraan te onttrekken anderzijds. Deze 'permanente schooltoestand' was volgens Buytendijk het gevolg van een onvermogen van de mens om zich te verliezen in de omgeving. De vrijheid van de mens was ontaard in een losgeslagen, puberale vrijheid die zich niet meer gebonden weet aan de natuurlijke en maatschappelijke omgeving. Werkelijke vrijheid ontstaat pas wanneer men zich over weet te geven aan de wereld. Op die manier ervaart men een innerlijke harmonie, maar ook een groeiende zelfdiscipline die het opstellen van regels en voorschriften overbodig maakt.

Wat betreft de seksualiteit kwam dit erop neer, dat de traditionele moraal met haar starre regels en bepalingen vervangen moest worden door een moraal, waarin de liefdevolle ontmoeting als uitgangspunt werd genomen voor de verhouding tussen de geslachten. Door de deemoedige overgave aan de andere sekse zouden de individuen vanzelf komen tot een innerlijke disciplinerende van hun driftleven.

De kwestie van de co-educatie

Volgens Buytendijk kon de ontmoeting tussen de geslachten worden bevorderd door jongens en meisjes al vroeg, en vooral in de puberteit, met elkaar te laten optrekken. Op die manier zouden zij vertrouwd raken met elkaanders lichaam en zouden zij zich beter leren beheersen. Bij de katholieken was de gezamenlijke opvoeding of coëducatie echter een heet hangijzer. Het officiële standpunt van de Kerk was vastgelegd in de encycliek *Divini illius Magistri* van Pius XI van 31 december 1929. In deze encycliek werd het idee van de coëducatie als een valse en verderfelijke gedachte van de hand gewezen. Volgens de encycliek had God 'een volkomen samenleven der beide geslachten slechts in de eenheid van het huwelijk verordend en bepaald, en in het gezin en de maatschappij een min of meer onderscheiden samenleven'. Bovendien, zo ging de encycliek verder, 'ligt er in de natuur zelf, die het verschil in lichaamsbouw, in neigingen en aanleg veroorzaakte, geen enkel bewijs voor de bewering, dat vermenging en nog veel minder, dat gelijkheid van vorming der beide geslachten mogelijk of nodig is. Overeenkomstig de bewonderenswaardige plannen van de Schepper zijn zij bestemd om elkaar wederkerig in huisgezin en maatschappij aan te vullen, juist om hun verschil. Dit verschil moet daarom ook bij de vorming en opvoeding worden gehandhaafd en bevorderd, met het nodige onderscheid en de daaraan beantwoordende scheiding, al naar gelang de verschillende

leeftijden en omstandigheden.' De scheiding der seksen dient vooral te worden toegepast op school, 'met name in de meer voor indrukken vatbare en beslissende periode der vorming, zoals die der rijpende jeugd jaren is'. Verder ook bij gymnastiek- en sportoefeningen 'met bijzondere inachtneming van de christelijke zedigheid bij de vrouwelijke jeugd, voor wie elk zich tentoonstellen en voor aller ogen optreden zeer ongepast is' (pp. 50-51).

Na de Tweede Wereldoorlog kwam het gescheiden onderwijs steeds meer onder druk te staan. Als oorzaken kunnen worden genoemd de in de maatschappij zich geleidelijk veranderende opvattingen ten aanzien van de seksualiteit en de toenemende deelname van vrouwen aan het maatschappelijk leven. Daar kwam nog bij, dat in de naoorlogse periode een aantal katholieke scholen, met name in het Westen van ons land, noodgedwongen tot coëducatie was overgegaan omdat men anders niet aan het wettelijk vereiste aantal leerlingen per klas toekwam.

In 1953 gooide Buytendijk de knuppel in het hoenderhok. In een voordracht voor het R.K. Vrouwendispuut stelde hij, dat de coëducatie een goed middel was in de strijd tegen een overmatige idealisering en romantisering van de vrouw. In plaats van zo'n Victoriaanse verheerlijking diende de jongen een groter realiteitsbesef te worden bijgebracht. Dit was volgens Buytendijk des te noodzakelijker voor de jongens op de middelbare school: de leidinggevende functies waarvoor zij werden opgeleid werden geleidelijk ook door vrouwen vervuld. Ter bevordering van een volwassen omgang tussen de beide geslachten was het noodzakelijk, dat zij elkaar van te voren leerden kennen in een 'gedeseksualiseerde' omgeving waar men bewust werd van elkanders gelijkwaardigheid en respect kreeg voor de specifieke persoonlijkheid van het andere geslacht.

Door de gescheiden opvoeding houden de seksuele fantasieën in de puberteit geen gelijke tred meer met de realiteit. Als gevolg hiervan ondergaat de puberale seksualiteit een soort 'wildgroei' en komt zij als een vreemde macht tegenover het kind te staan. Dit leidt weer tot een vergaande 'seksualisering' van het gevoelsleven. Volgens Buytendijk was dat een vernedering van de mens die zijn dierlijke driften van een geestelijke dimensie diende te voorzien. Voor zo'n 'vergeestelijking' – in de zin van culturele verfijning en niet van Victoriaanse idealisering – was niets zo bevorderlijk als een onbevangen 'gedeseksualiseerde' omgang in de jeugd jaren, waar men de andere sekse leerde respecteren.

De rede van Buytendijk vormde de aanleiding voor een felle discussie onder katholieke intellectuelen over de voor- en nadelen van de coëducatie. De diepgaande meningsverschillen kwamen onder meer voor het voetlicht tijdens de in 1954 gehouden jaarlijkse studiedagen van de Katholieke Pae-

dagogische Vereniging die speciaal aan deze problematiek waren gewijd. Een van de sprekers, de pedagoog Paschasius (1954), wees een 'radicaal doorgevoerde' coëductie van de hand. Wanneer coëductie wordt doorgevoerd in het onderwijs, het ontspanningsleven én in de vormingsinstituten, dan leidt dat tot morele gevaren waarbij het 'typisch geslachtelijke' en daarmee de 'normale spanning tussen de geslachten' verloren dreigt te gaan: 'Een radicaal doorgevoerde kameraadschap kan leiden tot een zekere ongevoeligheid voor normale prikkels, een zekere frigiditeit, die verwording van het huwelijksleven in de hand werkt' (p. 287). Radicaal doorgevoerde coëductie heeft bovendien als risico, dat men haar niet beperkt tot een 'zedelijk hoogstaande elite', maar dat zij 'practijk van de brede massa' wordt. Het gevolg hiervan is duidelijk: 'De brutaalste, de vrijmoedigste, de meest onbeheerste zullen de sfeer bepalen, bij gebrek aan paedagogische leiding, die de situatie in alle opzichten aan kan.' (p. 284-285). Om 'hoogspanning' tussen de geslachten te voorkomen was 'enige coëductie' niettemin aanbevolen. Paschasius dacht hierbij aan het contact in het gezin, dat samen met 'het veelvuldig terloops contact, waartoe het maatschappelijk leven dwingt, voldoende is om geen abnormale spanningen in fantasie- en gevoelsleven te wekken en om het andere geslacht wat realistischer te bekijken' (p. 284).

Negatief en agressief was de voordracht van de Haagse Inspecteur voor het Onderwijs De Boer (1954). Deze trok het vertrouwen van Buytendijk in de zelfbeheersing van de jeugd in twijfel. De mening van Buytendijk, dat het andere geslacht niet als een indringer moet worden voorgesteld werd door hem niet bestreden, maar, aldus De Boer, 'de aanleg tot opdringerigheid of indringerigheid, bij het geschonden geslacht van Adam te verwaarlozen of te onderschatten, overmatig vertrouwen te stellen in vroegtijdige, jeugdige gewenning en in zekere vage "desexualisatie" die het zegenrijke produkt hiervan zou zijn, ik kan daaraan niet meedoen' (p. 301). Een eenzijdig accent op de geslachtelijke omgang kon volgens De Boer worden voorkomen door een opvoeding tot onthouding die de meeste kans van slagen had wanneer de seksen zo lang mogelijk van elkaar werden gescheiden.

Een positief geluid kwam daarentegen van de Nijmeegse klinisch psycholoog Van de Loo (1954). Deze maakte zich ook zorgen over het in de maatschappij toenemende 'openlijk appèl op het seksuele in engere zin' (p. 257). Dit bevorderde de seksuele nieuwsgierigheid en daarmee allerlei 'irritaties' in de seksuele sfeer. Op zich zijn dergelijke reacties normaal, aldus Van de Loo, het gevaar schuilt alleen in de manier waarop de jeugdige met deze gevoelens en ervaringen omgaat. Coëductie kon hier preventief werken, in zoverre jeugdigen van beiderlei kunnen daardoor elkaar in meer 'werkelijk-

heidsgetrouwe proporties en situaties leren kennen, elkaar meer als gewone en gelijkwaardige schepsels leren waarderen, terwijl zij op grond van *eigen* ervaring eveneens meer oog krijgen voor de aanvulling, die de seksen elkaar vermogen te bieden in sociaal, cultureel en religieus opzicht'. Op die manier bevordert men een 'seksuele afstandelijkheid' die een goede 'bescherming biedt tegen het "seksuele Aufforderungscharakter" onzer samenleving' (pp. 257-258).

Een dergelijke 'desexualisering' hoefde volgens Van de Loo niet te leiden tot een 'demping van de geslachtsdrift' zoals daar onder meer door Paschasius tegen was gewaarschuwd. Er is eerder sprake van 'een *kanalisering* van de geslachtsdrift, en wel door voorkoming van obsederende seksuele fantasieën en grenzeloze erotische dromerijen, door correctie van illusionair vertrokken geslachtsconcepties en door opheffing van seksualiteitspaniek' (p. 267).

Trimbos en de personalisering van de seksualiteit

De finalistische visie op huwelijk en geslachtsleven kwam in de loop van de jaren '50 steeds meer onder druk. Vooral de restricties ten aanzien van de verloving moesten het ontgelden. Zo hekelde de pedagoog en jezuïet Perquin (1964) de manier waarop de katholieke moraal was omgesprongen met de omgang voor het huwelijk. Zij wekte de indruk, dat vóór het huwelijk maar één regel geldt, namelijk 'Beheers jezelf, tot je in het huwelijk bent aangeland'. Geen wonder, aldus Perquin, dat op die manier in het huwelijk de 'opgestouwde driften losbarsten' en het huwelijk eruit gaat zien als een 'noodlanding op open zee, een "narrow escape"' (p. 81). De kans op een integratie van de seksualiteit in een verhouding van wederzijdse liefde was dan verkeken. In plaats daarvan was er sprake van 'seksueel autisme' waarbij de huwelijkspartners elkaar slechts gebruiken voor een zuiver solipsistische bevrediging van hun drift.

Een belangrijke aanzet tot de ontwikkeling van een personalistische antropologie van huwelijk en verloving werd geleverd door de psychiater Trimbos. Vanuit zijn ervaring met de Katholieke Bureaus voor Huwelijksaangelegenheden had Trimbos een 'verontrustend' beeld gekregen van de moderne huwelijksnood (Trimbos, Coenders en Hupperetz, 1955, p. 286). Als men kijkt naar het doorsnee-huwelijk dat deze bureaus bezoekt, aldus Trimbos, dan blijkt 'hoe dor en ongecultiveerd dit huwelijk vaak is' (idem). De 'ontstellend onverantwoorde wijze' waarop met het huwelijk omgesprongen werd, was volgens Trimbos voor het grootste deel te wijten aan de 'geestelijke onvolwassenheid' waarmee de partners aan hun huwe-

lijk begonnen. In 1952 richtte hij samen met enkele medewerkers in Amsterdam de Katholieke Huwelijkschool op met als doel verloofden bewust te maken van hun onvolwassenheid. In de pedagogische begeleiding werd gestreefd naar een positieve houding ten opzichte van het lichaam als een mogelijkheid tot menselijke zingeving en als een fundamenteel onderdeel van het eigen bestaan.

In aansluiting op Ruygers stelde Trimbos, dat de geslachtsdrift wezenlijk óók een oproep is tot het opheffen van de eenzaamheid en tot een uitgroei van het beperkte bestaan naar een hoger interpersonaal niveau. Het huwelijk is geen zaak van het individu alleen: 'De mens is in zijn bestaan ook in geslachtelijk opzicht een antwoord op het appèl, dat hem wordt in de ontmoeting met de ander' (p. 290). De verlovingstijd moest worden gebruikt om deze overgave aan elkaar te leren. Vóór de partnerkeuze is men nog geheel gevangen binnen de 'anonieme seksualiteit'. Dat wil zeggen: velen kennen in hun puberteit alleen de masturbatie, die als een 'primitieve trap' nog ver afstaat van de persoonlijke liefde. De masturbatie, aldus Trimbos, isoleert de seksualiteit uit het totaal van het mens-zijn en beperkt haar tot een specifieke zone van het lichaam. Vooral ongehuwden staan bloot aan het gevaar te blijven steken in deze primitieve fase waarin geheel voorbij wordt gegaan aan de mogelijkheid tot uitgroei ervan in de richting van een persoonlijke seksuele liefde.

In een van zijn latere werken plaatste Trimbos de personalisering van de seksualiteit in het licht van de toegenomen verzakelijking en verkilling van het maatschappelijk leven (Trimbos, 1962). De liefdesghonger die opstijgt uit de zakelijke en gestroomlijnde leefwereld trachten velen te bevredigen door een vlucht in erotiek en seks. Deze oplossing van de bestaansproblematiek heeft echter geen kans van slagen, zolang zij niet gepaard gaat met de vorming van een werkelijke liefdesbetrekking waarin beide partners uit zichzelf en in elkanders bestaan treden. Trimbos tilde dan ook minder aan het ontbreken van een seksuele relatie, dan aan het gemis van een bevredigende affectieve relatie. Immers: 'de levensproblematiek van de ongehuwde is in feite gelijk aan die van ieder mens: het relativeren der zelfmiddelpuntigheid en het ingeordend raken in het bestaan van anderen' (pp. 99-91).

Bevrijding en beheersing van de seksualiteit

De door Buytendijk, Ruygers, Trimbos en anderen gewenste integratie van het lichaam had zijn grenzen. Zo werden masturbatie en homoseksualiteit veroordeeld als een solipsistische en 'autistische' vorm van seksualiteit. De masturbant en de homoseksueel zijn op zichzelf gericht en komen niet

tot de liefdevolle overgave aan de ander. Op vaak uiterst moralistische wijze werd deze overgave als nieuwe norm voor het zedelijk handelen gepropageerd. De seksualiteit was voor genoemde auteurs wezenlijk *heteroseksualiteit* die bovendien voor wat betreft de geslachtsdaad beperkt dient te blijven tot de veilige grenzen van het huwelijk (Rolies en Van Vugt, 1986b).

Niettemin brachten de inspanningen van Buytendijk en andere een zekere bevrijding teweeg in het katholieke kamp, waar de seksualiteit op dat moment met angst en wantrouwen was omgeven. Deze (partiële) bevrijding was noodzakelijk omwille van een betere beheersing van de seksualiteit, die volgens hen als een geïsoleerde, anonieme macht de individuen dreigde te overspoelen. De ongecontroleerde en 'infantiele' beleving van de seksualiteit, die door de toenemende 'seksualisering' van de maatschappij nog verder uit de hand dreigde te lopen, diende plaats te maken voor een 'volwassen' houding, waarin de beide geslachten zichzelf weten te beheersen door een liefdevolle overgave aan elkaar.

De personalistische moraal impliceerde daarmee een meer subtiele vorm van beheersing dan de restrictieve, finalistische moraal, die hoe langer hoe meer haar greep op de individuen begon te verliezen. Buytendijk en geestverwanten speelden hiermee in op een brede maatschappelijke ontwikkeling waarin het gedrag van de individuen niet meer wordt gestuurd door de – steeds meer uiteenvallende – traditionele structuren, maar door een geïnterioriseerde vorm van gezagsuitoefening (vgl. Abma, 1981; Ketting, 1983; Ter Meulen, 1987b). Hoewel deze ontwikkeling een grotere mate van vrijheid impliceerde, kwam zij neer op een nieuwe vorm van disciplineren die meer in overeenstemming is met het open karakter van de moderne samenleving.

Literatuur

- Abma, R. (1981). De katholieken en psy-complex. *Grafiet*, 1: 156-197.
- Boer, J. P. C. de (1954). Is invoering van de coëducatie opportuun? *Tijdschrift voor Zielkunde en Opvoedingsleer*, 40: 289-302.
- Buytendijk, F. J. J. (1953). Co-educatie. *Dux*, 20: 378-392.
- Doms, H. (1935). *Vom Sinn und Zweck der Ehe*. Ostdeutsche Verlagsanstalt, Breslau.
- Ketting, E. (1983). De nieuwe seksuele beheersingsmoraal. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 7: 93-109.
- Loo, K. J. M. van de (1954). Misverstanden omtrent coëducatie. Een paedagogische en psychologische beschouwing. *Tijdschrift voor Zielkunde en Opvoedingsleer*, 40: 252-271.
- Meulen, R. H. J. ter (1987a). De deugd van een geboren heer. F. J. J. Buytendijk over deemoed, ontmoeting en seigneuriale cultuur. *Psychologie en Maatschappij*, 11: 5-23.

- Meulen, R. H. J. ter (1987b). Ideologietheorie en contextuele geschiedschrijving. Reactie op P. J. van Strien, 'Een te minimaal kontekstualisme. *Psychologie en Maatschappij*, 11: 89-93.
- Michel, E. (1948). *Die Ehe*. Klett, Stuttgart.
- Paschasius O.F.M. Cap. (1954). Coëducatie. Paedagogische beschouwing. *Tijdschrift voor Zielkunde en Opvoedingsleer*, 40: 272-288.
- Perquin S.J., N. (1964). *Verwerkte en verdrongen seksualiteit*. Romen, Roermond/Maaseik.
- Pius XI (1929). *Divini illis Magistri*. Encycliek van Paus Pius XI van 31 december 1929, Serie Ecclesia Docens, Gooi en Sticht, Hilversum, 1942.
- Pius XI (1930). *Casti Connubii*. Encycliek van Paus Pius XI over het christelijk huwelijk. Serie Ecclesia Docens, Gooi en Sticht, Hilversum, 1941.
- Rolies, J. en J. van Vugt (1986a). Kerk en seksualiteit: een conflictueuze relatie. *Tijdschrift voor Seksuologie*, 10: 121-129.
- Rolies, J. en J. van Vugt (1986b). Kerk en seksualiteit: is er sprake van verandering? *Tijdschrift voor Seksuologie*, 10: 205-217.
- Ruygers, H. (1952). *De beide geslachten. Schetsen voor een wijsgerige sexuologie* (Met een voorwoord van Prof. dr. F. J. J. Buytendijk). Romen, Roermond/Maaseik.
- Trimbos, C. J. B. J. (1962). *Samen één. Enige beschouwingen over huwelijk en gezin*. Brand, Hilversum/Antwerpen.
- Trimbos, C. J. B. J., M. J. M. G. Coenders en E. J. M. Hupperetz (1955). De katholieke huwelijksschool te Amsterdam. *Dux*, 22: 285-298.

Summary

The Encounter of the Sexes. Psychology, sexuality and catholic moral in the Netherlands in the fifties.

In the early fifties an increasing number of catholic psychologists and other scientists were concerned about a 'sexual crisis' among catholics, especially under the youth. The cause of this 'crisis' was in their opinion the so-called finality-moral of the catholic church, in which sexual behavior was considered as a sheer biological activity with only one purpose, namely the preservation of the human species. The psychologists argued, that, as a consequence of this 'biologism', sexuality became an isolated and uncontrollable force in the human personality. Alternatively they strived for a new sexual anthropology, in which sexuality was seen as an integral part of human existence. They stressed the importance of *love* and *encounter* as the only way to a more 'realistic' and 'mature' sexual life. With the emphasis on encounter and 'maturity' the psychologists hoped to reach a new control of sexuality, which was exerted by the individuals *themselves* instead of the traditional Church authorities.